

International Conference on Linguistics, Literature And Translation

International Conference on Linguistics, Literature And Translation - double-blind peer-reviewed, monthly, open-access proceeding published to get excellence on Research and Development. It publishes high-quality articles across the breadth of linguistics, literature and translation research. With its uniquely broad coverage, all articles are free to access across the globe, allowing authors to share their research and maximise its impact. The boletin on Linguistics, Literature And Translation is led by expert international editorial board members who take an objective approach to peer review, ensuring each research paper is reviewed and evaluated on its own scholarly merits and research integrity. Joining your work in the International Conference of Linguistics, Literature, and Translation means you will receive prompt and reliable publishing and a global platform for your research to reach its full potential.

AYRIM KOSEPTUAL TADQIQOTLARGA BIR NAZAR

Ozoda Anorqulova

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti
O'zbek tili va adabiyoti kafedrasi dotsenti

Annotatsiya

Mazkur maqolada konsept tushunchasi, unga oida o'zbek olimlarining ilmiy-nazariy qarashlari, olimlar tomonidan berilgan ta'riflar aks etgan. Olimlarning qarashlaridagi turli yondashuvlar, konsept tushunchasini tilning turli aspektlari asosida tahlil qilingan o'rinlar umumlashitirilib, tegishli xulosalar ham keltirilgan.

Kalit so'zlar: konsept, "baxt/baxtsizlik" konsepti, "muhabbat" konsepti, "do'st" konsepti.

O'zbek tilshunosligida T.Mardiyev konsept tushunchasiga berilgan ta'rif, xulosa va nazariyalar haqida ham to'xtalib o'tadi: "Konseptlar, odatda, inson turmush tarzi bilan bog'liq ma'lum tushunchalarni maxsus qoliplarga solish, lisoniy va madaniy mavjudligini belgilashga qaratiladi. Ma'lum bir konsept har bir lingvomadaniyatda o'ziga xos shakllanishga ega sanaladi. Konseptlar, o'z navbatida, so'z ma'nolariga nisbatan keng talqin etiladigan, murakkab tipologik qurilmaga ega."¹ Xuddi shu asosda T.Mardiyev "Baxt" konsepti borasida olib borgan izlanishlari natijasida ushbu tushuncha o'z atrofida *qarindoshchilikning ijobiy munosabatlari, sog'lom turmush tarzi, jamoaviy munosabatlardagi ijobiylik (qo'ni-qo'shni, jamoa va shu kabilarda o'z o'rniga ega bo'lish), ma'naviy-axloqiy turmush tarzi, jismoniy sog'lik, sevgi, muhabbat, turmush tarzidan to'laligicha qoniqish hosil qilish va rozilik, xudodan rozilik, istak-xohishning amalga oshishi, yetuklik, turmushga chiqish yoki turmush qurish, taqdirdan rizolik, farzandli bo'lish va farzandlarning axloqiy-ma'naviy yetukligi* kabi konseptual birliklarni qamrab oladi, degan

¹ Мардиев Т. "Бахт" концептининг лингвомаданий ва семантик талқини (инглиз ва ўзбек тиллари қиёсида) // "Хорижий филология: тил, адабиёт, таълим" (Илмий ахборотнома журнали). – Самарқанд: СамДЧТИ нашриёти, 2016, №10. – Б.36-44.

xulosaga keladi. (Qarang: Mardiyev, o'sha asar, 44-bet).

Bundan tashqari, olim "Do'st/friend", "baxtsizlik", "mehr-muhabbat", "yurak" konseptlari bo'yicha ham izlanishlar olib borib, tadqiqotlari jarayonida o'zbek va ingliz tili materiallarini o'zaro solishtirgan holatda lingvomadaniy ko'rinishda leksik-semantik, etnik jihatdan tahlil qilib bergan.

Xuddi shu yo'nalishda M.M.Rahmatovanning ham filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiya mavzusi "Ingliz, o'zbek va tojik milliy madaniyatida "Go'zallik" konseptining lisoniy xususiyatlari" deb nomlanib, olim bu tadqiqot ishida ingliz, o'zbek va tojik tillari maqollarida aks etgan "Go'zallik konsepti doirasida go'zallik prototip ma'nolarining botiniy go'zallik, zohiriy go'zallik, muhit, hodisa, predmet go'zalliklari kabi aksiologik (qadriyatlar bilan bog'liq) xususiyatlari asoslab bergan. Qolaversa, ishda chog'ishtirilayotgan tillarda "Go'zallik" konseptiga oid leksema va frazemalarning paydo bo'lishi, o'zgarishi jarayonlarida milliy qadriyatlar ta'sirining derivatsion (so'z yasaliş) jihati asoslab berilgan. Bundan tashqari, ushbu konseptning tilda voqelanishida har uchchala xalqning etnik xususiyatiga xos tabiat hodisalari, zoonimlar, o'simliklar dunyosi, antroponimlar (kishi nomlari), taom nomlari, diniy antroponimlar, istorizmlar, uslubiy xos so'zlar va ijtimoiy mavzularga oid lisoniy birliklarning umumiy hamda milliy-madaniy xususiyatlarining konseptual izomorfik va allomorfik jihatlari isbotlangan.²

Prof. O'.Q.Yusupov konsept haqida fikr yuritarkan, uni shunday ta'riflaydi: konseptni "tashqi yoki ichki dunyodagi biror bir narsa yoki hodisa haqidagi ongimizdagi bilimlar majmui, u haqidagi obrazlar va unga bo'lgan ijobiy, salbiy, neytral munosabatlar, ya'ni baholashlardir. Konsept bilan tushunchani aysbergga o'xshatish mumkin. Agar konsept aysberg bo'lsa, uning suvdan chiqib turgan qismi tushunchadir"³. Bu fikrga ham qo'shilish mumkin, chunki aysbergning suvdan chiqib turgan qismi uning suvostidagi qismiga nisbatan anchayin kichik. Demak, biror so'zni konseptual tahlilga tortishda, dastlab, uning lisonida paydo bo'lgan voqelanishi tushuncha deb qaraladigan bo'lsa, chuqurroq kognitiv talqin qilinganda uning yanada ko'proq mazmuni namoyon bo'laveradi. Konsept so'zni shunchaki anglatgan ma'nosiga qarab emas, balki uning borliqda ifodalanadigan barcha tushunchalarini, inson idroki bilan bog'liq jihatlarini, lingvomadaniy ko'rinishlarini kognitiv talqinda tahlil etadi.

1. Xullas, keyingi yillarda tilshunoslik sohasida paydo bo'layotgan yangi yo'nalishlarning mavjudligi bu sohadagi modernizatsiyalanishning keskin sur'atlarda ekanligidan dalolat beradi. Ana shunday yo'nalishlardan biri bo'lgan kognitiv tilshunoslikning asosiy tushunchalaridan biri bo'lgan konsept atamasi, dastlab, rus tilshunosligida, so'ngra jahonning boshqa tilshunoslik

² Раҳматова М.М. Инглиз, ўзбек ва тожик миллий маданиятида "Гўзаллик" концептининг лисоний хусусиятлари. Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати.- Бухоро, 2019. 8-бет.

³ Юсупов Ў.Қ. Маъно, тушунча, концепт ва лингвокультуре атамалари хусусида // Стилистика тилшуносликнинг замонавий йўналишларида. Илмий амалий конференция материаллари. – Тошкент, 2011. – Б. 49.

sohalariga kirib bordi. Aynan o'zbek tilshunosligida XX asrning 90- yillariga kelib shakllangan bu tushuncha bugungi kunda ham o'z tadqiqotchilariga ega. Jahon tilshunosligiga nazar tashlasak, tilning konseptul tabiatiga bo'lgan talab va bu ko'lamda qilingan ishlar, nazariyalar 80-yillarga kelib birmuncha tanqidlarga uchraydi. Yillar o'tishi bilan esa tadqiqot maydoni kengayib konsept va konseptual sohaga talab va qiziqish qayta tiklandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Мардиев Т. “Бахт” концептининг лингвомаданий ва семантик талқини (инглиз ва ўзбек тиллари қиёсида) // “Хорижий филология: тил, адабиёт, таълим” (Илмий ахборотнома журнали). – Самарқанд: СамДЧТИ нашриёти, 2016, №10. – Б.36-44.
2. Раҳматова М.М. Инглиз, ўзбек ва тожик миллий маданиятида “Гўзаллик” концептининг лисоний хусусиятлари. Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати.-Бухоро, 2019. 8-бет.
3. Юсупов Ў.Қ. Маъно, тушунча, концепт ва лингвокультуреа атамалари хусусида // Стилистика тилшуносликнинг замонавий йўналишларида. Илмий амалий конференция материаллари. – Тошкент, 2011. – Б. 49.